

Fatale dooardoeners

Roken, alcohol en overgewicht zijn samen verantwoordelijk voor een kwart van de ziektelast. Waarom lukt het maar niet om deze sluipmoordenaars uit te schakelen?

Roken, alcohol en overgewicht zijn de grootste veroorzakers van gezondheidsverlies, zo blijkt uit onderzoek van het RIVM. Vergeleken met niet-rokers leveren rokers in Nederland gemiddeld 4,6 gezonde levensjaren in, zware drinkers 0,9 levensjaar en mensen met ernstig overgewicht 5,1 gezonde jaren. Samen veroorzaken deze drie risicofactoren meer dan een kwart van het totale verlies aan gezonde jaren door ziekten en aandoeningen. Hoewel deze feiten al langer bekend zijn, lukt het maar niet om effectief beleid tegen deze ‘killers’ van de grond te krijgen. Waar loopt het op vast?

De eerste dooardoener is dat iemands gezondheid zijn eigen verantwoordelijkheid is. Wie zijn gezondheid in de waagschaal wil stellen met tabak, overmatig alcoholgebruik en een vette hap, moet dat zelf weten, zo luidt de redenering; de overheid moet niet betuttelend optreden. Dit is een drogredenering. Natuurlijk zijn mensen primair zelf verantwoordelijk voor hun eigen gedrag en hun eigen gezondheid, maar zodra zij anderen daarmee belasten, mogen er grenzen aan dat gedrag worden gesteld. Roken, alcoholgebruik en overgewicht zijn verantwoordelijk voor zo’n 6% van alle ziektekosten, meer dan €4 miljard per jaar. Om rokers en drinkers voor hun eigen kosten op te laten draaien, zouden de accijnzen op tabak en alcohol nog verder moeten worden verhoogd. Ook een ‘vettax’ zou gerechtvaardigd zijn, maar die stuit vooralsnog op uitvoeringsproblemen. Uit onderzoek blijkt dat accijnsverhogingen wel leiden tot minder tabak- en alcoholverbruik, maar dat het effect beperkt is. Ontmoedigingsbeleid werkt beter, maar grijpt sterker in in de persoonlijke levenssfeer en dat willen we niet; zie de problemen rond het rookverbod in cafés. Waarom lukt het in Nederland, in tegenstelling tot andere landen, niet om cafés rookvrij te krijgen, hoewel dat zeer effectief blijkt om het roken terug te dringen? Misschien dat de nauwe banden van sommige politici met de tabaks- en alcoholindustrie daar iets mee te maken hebben.

De tweede fatale factor is dat de gezondheidszorg nog heel sterk op behandeling in plaats van preventie is gericht. Vijfennegentig procent van alle middelen gaat zitten in behandeling en zorg en slechts vijf procent in preventie, hoewel met effectieve vormen van preventie meer gezondheidswinst is te boeken. Preventiebeleid scoort echter niet hoog in de politiek. Ten eerste worden de resultaten doorgaans pas op lange termijn zichtbaar, wanneer de zittende generatie politici allang het veld heeft geruimd. Dat levert dus weinig electoraal gewin op. Ten tweede is nog veel onbekend over effectief preventiebeleid. Het gaat vaak om complexe samenhangen en er is meer (lange termijn) onderzoek nodig om hier beter inzicht in te krijgen. Maar wie gaat daarin investeren? Ten derde zijn budgetten in de zorg erg star. Het kost veel tijd en moeite om geldstromen te verleggen van ‘zorg voor ziekte’ (zz) naar ‘gedrag en gezondheid’ (gg), zoals aanbevolen door de Raad voor de Volksgezondheid en Zorg.

Een derde faalfactor is het coördinatieprobleem. Verbetering van leefgewoonten vergt een brede aanpak van overheid, bedrijfsleven, onderwijs, zorgverzekeraars, patiënten- en consumentenorganisaties en andere partijen. Die gaan daar niet in investeren als zij er niet zeker van zijn dat zij dat terugverdienen. De enige die dit coördinatieprobleem kan oplossen is de overheid. Maar die laat het afweten in haar eigen kostenbatenafweging van electoraal gewin en risico.

De eerste stap om deze ‘deadlock’ te doorbreken is de maatschappelijke effecten van roken, alcohol en overgewicht zichtbaarder te maken. Dan wordt ook duidelijker hoe onaanvaardbaar die effecten zijn. Vervolgens kunnen expliciete doelen worden geformuleerd om de onnodige sterfte terug te dringen, zoals dat is gebeurd met de succesvolle aanval op het aantal verkeersdoden. Minister Schippers van VWS is de aangewezen persoon om hiermee aan de slag te gaan. Geheel binnen de liberale filosofie om niet te betuttelen, maar te saneren.

Leo van der Geest

Directeur van economisch onderzoeksbureau NYFER